

Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504—1507).
/The Court Account Book of Sigismund Jagiellon (1504—1507).
Szerző/Ed. Krisztina Rábai.
Szeged, Quintus Kiadó, 2014, ss. 460

Účetní materiál dochovaný ve vzácně kompaktních řadách, spojený s existencí a každodenním provozem dvorů jednotlivých zástupců jagellonské dynastie, se po letech relativního útlumu opětovně stává objektem intenzivních aktivit na poli ediční práce. V tomto ohledu vynikají zejména litevští historikové (Darius Antanavičius, Sigita Narbutas, Rimvydas Petrauskas), kteří zájem pochopitelně soustředí na „své“ Jagellonce — Alexandra a Zikmunda II. Augusta v době jeho „litevského“ jinošství. Zvýšenému zájmu se ovšem po jistý čas těší rovněž dvorské účty Zikmunda I. Starého z dob před jeho převzetím vlády v polsko-litevském prostoru, a tedy z doby před přelomem let 1506 a 1507. Princ Zikmund pobýval na pozvání bratra Vladislava od roku 1498 v Uhrách. Nejstarší z jagellonských sourozenců mu navíc záhy udělil lénem dvě knížectví ze svazku zemí Koruny české — dolnoslezské Hlohovsko (1499) a Opavsko (1501) situované na moravskoslezském pomezí, aby ho roku 1504 nakonec jmenoval jakožto vrchního hejtmána svým místodržícím ve Slezsku a v Lužicích, a tedy v celé severní polovině českého státu. Není proto divu, že se dochované účty dvora prince Zikmunda Jagellonského z let 1500—1507 ocitly v hledáčku zástupců české a maďarské historické vědy. S výjimkou královských účtů z let 1494—1495 se totiž jedná o jediné dodnes existující dvorské účty v Uhrách a v českých zemích dlouhodobě pobývajících jagellonského dynastie z dlouhého období vlády krále Vladislava.

Účty dvora budoucího krále Zikmunda I. Starého jsou dochovány ve dvou rukopisech, které v rámci rozsáhlého fondu Archiwum Skarbu Koronnego (Dz. 1 Rachunki Królewskie) uchovává varšavské Archiwum Głównie Akt Dawnych. Konkrétně se jedná o signatury 29 (účty z let 1500—1504) a 33 (účty

z let 1504—1507). Recenzovaná kniha tudíž představuje ediční zpřístupnění druhého z rukopisů, a tedy ideální poloviny dochovaného materiálu. Autorka svazku, Krisztina Rábai, náleží bezesporu ke zkušeným editorům — mimo jiné se aktivně podílela na pokračování prestižní řady Anjou-kori oklevéltár (Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia). Na publikaci je to znát. Kniha je od pohledu standardní vědeckou edicí, materiál zpřístupňuje in extenso (ovšem s jistými podstatnými výjimkami, o nichž ještě bude řeč). Struktura svazku je přehledná, čtení latinské originální předlohy bezpečné, stanovená transkripční pravidla, jež přirozeně vždy odrážejí domácí historiografickou tradici, lze bez uzardění označit za jasná a srozumitelná. Doprovodný kritický aparát (jazykové, zejména však vysvětlující poznámky) se autorka rozhodla redukovat na nezbytné minimum, což může mít jistě svá pro a proti. Zvolený přístup je však v jádru akceptovatelný, mimo jiné díky přehledné soustavě zástupných symbolů pro vsuvky, doplňky apod. Vlastní edice je opatřena úvodem, v němž K. Rábai představila pramen a jeho význam, stejně jako nabídla stručné životopisné pozastavení u osoby jeho původce. Popis editovaného rukopisu doprovází podrobná analýza papírenských filigránů a precizní identifikace písařských rukou. Zevrubně byly vyloženy zásady transkripce (nelatinské výrazy, navíc graficky odlišené kurzívou, byly transliterovány) včetně interpungování, rozepisování abreviatur apod. Nechybí rejstřík osob, lokalit a věcí, ani fotografická příloha s ukázkami filigránů, písařských rukou a písma.

Úvodní pasáže jsou v recenzované knize vyhotoveny ve dvou jazykových mutacích — v domácí maďarštině i v obecněji přístupné angličtině, což je jistě účelné. Překlad nicméně trpí některými nedostatky. Např. v případě uherského a českého krále Vladislava by nejspíš bylo vhodnější uvádět všeobecně srozumitelnou variantu křestního jména „Vladislaus“, než se držet podivně znějící varianty „Ulaslo“ (pravděpodobně umělé zkomoleniny z maďarského „Ulász-ló“). Ostatně jazykově neusazené, resp. nejednotné psaní osobních jmen a přídomků se zhusta objevuje i v rejstřících, kde lze např. vedle hesla „Anna de Foix“ najít heslo „Anna z Radziwiłłow“. Celkový dojem z díla však kazí jiné, o poznání závažnější problémy. K. Rábai ve své práci vědomě navázala na odkaz Adorjána Divékyho, jenž v roce 1914 publikoval v zavedené akademické řadě Magyar Történelmi Tár výběr z dochovaných účtů prince Zikmunda. Divékyho edice, která zahrnuje cca třetinu dochovaného pramene, obsáhla ty stránky účetních knih, jež se týkaly pobytů jagellonského krále na území středověkých Uher (1500—1502, 1505). Odhodlání de facto navázat na starší ediční počín se promítlo na rozhodnutí vynechat v edici ty pasáže zpracovávaného rukopisu z let 1504—1507, které vydal před stoletím Divéky — tato místa jsou v edici K. Rábai ošetřena pouze poznámkou odkazující na příslušné stránky Divékyho díla. Jak však nedávno upozornil autor této recenze, dnes je Divékyho odkaz v mnohém problematický. Maďarský historik se při čtení

originální předlohy nevyvaroval četných chyb, které nejednou zásadním způsobem mění význam zachycených skutečností. Výjimkou přitom nebyly ani situace, kdy některý ze zápisů v účetních knihách přehlédl, a tudíž omylem vynechal. Namísto by proto měla být spíše opatrná kritická revize jeho práce než automatický respekt k ní.

Problematických míst je ovšem v knize více a pohříchu všechny se týkají úvodních textů či identifikací osob a lokalit v přiložených rejstřících. Tvzení autorky, že Opavského knížectví se principiálně Zikmundovi dostalo 8. 12. 1501, je ještě v zásadě v pořádku, jakkoli toto datum odráží realitu pouze částečně — lenní listina vydaná toho dne totiž opustila brány královské kanceláře s několikaměsíčním zpožděním, Zikmund byl opavským knížetem *de facto* již od 29. 7. 1501, kdy potvrdil opavským stavům jejich práva a privilegia (stalo se tak poté, co 4. 7. 1501 dosavadní kníže Jan Korvín propustil v chorvatském Varaždíně opavské stavy z přísahy věrnosti). Podstatně závažnější je však autorčino sdělení ze strany 11, resp. 23, podle něhož měl král Vladislav dne 4. 6. 1504 udělit svému mladšímu bratru Zikmundovi rovněž Dolní Lužici! Jedná se o zjevný omyl, omyl o to nešťastnější, že lze s ohledem na anglické vydání očekávat jeho nežádoucí zakořenění zejména v zahraniční literatuře. Chyba vznikla z nesprávné interpretace regestu Macieje Dogiela (*Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*) v kombinaci s nedostatečnou znalostí českých (a přirozeně také slezských a lužických) dějin přelomu 15. a 16. století. Ostatně K. Rábai uvádí v souvislosti se Zikmundem, že vládl na Hlohovsku, Opavsku a v Dolní Lužici (sic!). Nikde nezmiňuje, že byl od roku 1504 nejvyšším hejtmánem ve Slezsku a že v průběhu téhož roku převzal z vůle královského sourozence rovněž úřady zemských fojtů (lokálních ekvivalentů k zemským hejtmánstvím) v obou Lužicích, tedy jak v Dolní (17. 5. 1504), tak i v Horní (5. 12. 1504). Nelze proto než konstatovat, že o těchto podstatných skutečnostech neví. Dolnolužickým markrabětem se Zikmund nikdy nestal, což potvrzuje kromě samotných pramenů i mlčení regionální lužické historiografie. Převzetí hejtmanské správy v Lužicích se neobešlo bez problémů, neboť stavové obou zemí měli ze strany královské moci garance, že zemští fojtové budou provždy vybíráni výhradně z řad českých (tj. v Čechách usazených) šlechticů. Situace byla nepřehledná zejména v Dolní Lužici, kde proti svému sesazení z úřadu nevybíravým způsobem protestoval dosavadní zemský fojt Jindřich z Plavna. Nikoli náhodou se tak tento šlechtic objevuje v knize účtů z let 1500—1504, s ním ovšem, jak se zdá, autorka soustavněji nepracovala. Peripetie spojené se Zikmundovým převzetím vrchní hejtmanské správy nad Lužicemi a konec konců i nad Slezskem podrobně analyzoval Stanisław Nowogrodzki, jehož monografii K. Rábai, ovšem v jiných souvislostech, cituje.

Na rozdíl od Horní Lužice Zikmund hranice Dolní Lužice nikdy ani nepřekročil. V obou českých korunních zemích se ostatně nechával zastupovat uro-

zenými osobami z řad místních rodů — Köckritzů a Schreibersdorfů, jejichž reprezentanti prostupují stránky účetních knih jeho dvora. Dotýkáme se tím dalšího problematického místa recenzované práce, které představuje (ne)identifikace lokalit a osob, s nimiž se lze v účetních zápisech setkat.

Pokud jde o lokality zmiňované v editovaném prameni a jejich určování, lze vznést pouze dílčí výhrady, jež nepřesahují únosnou míru. Z nečetných chyb bych zmínil např. „Ffrenstad“, který je třeba číst korektněji „Ffreystad“. Nejedná se tudíž o lokalitu Frenštát pod Radhoštěm na moravském Valašsku, ale o Fryštát, jedno z měst ležících na hornoslezském Těšínsku, které je dnes součástí Karviné. V jiných případech si je autorka svým určením zbytečně nejistá (čímž může zmást i potenciálního uživatele edice), když ke správnému určení připojuje otazník. Namátkou bych zde jmenoval lokalitu „Hradzyecz“, která je beze vší pochybnosti Hradcem nad Moravicí, městečkem, jež plnilo roli správního centra největší knížecí majetkové domény na Opavsku. Autorce obecně činily reálie (historické, zeměpisné i jazykové) starého českého, polského a litevského státu určité obtíže. Promítlo se to např. do ne vždy jednoznačného pochopení nelatinských výrazů, s nimiž se lze v editovaném prameni setkat. Např. obrat „myncza“ označuje bezpochyby hlohovskou knížecí mincovnu, tj. provoz (instituci) a nikoli místní název, jenž by měl být uvozen velkým písmenem. Staropolský výraz „starosczyzc“ pak není křestním jménem, ale charakteristikou vztaženou k sociální kvalitě jedince, k jeho původu, neboť je jisté, že jde o označení syna osoby zastávající starostenský úřad. Ani v tomto případě by tak slovo nemělo začínat velkým písmenem. Obdobně slovo „babenicza/babenycza“ není dívčí jméno, jak ho chápe editorka (proto jej píše s počátečním velkým písmenem), ale označením vykonávané profese — „bubeník“. Člověk (ať již muž či žena) jménem Babenicza, který měl být dle mínění K. Rábai u Zikmundova dvora „tubicena“ (s otazníkem), je tak ve skutečnosti anonymním bubeníkem, kterého účetní písař zpravidla řadil vedle osob označovaných pojmem „tubicena“ jednoduše proto, že se v obou případech jednalo o hudebníky. Na druhou stranu slovo „bavor“ je s vysokou mírou pravděpodobnosti zástupcem rozšířeného přízviska (příjmení) a mělo by tudíž být psáno s počátečním velkým „B“ (zde tedy Hanuš Bavor).

K. Rábai se de facto ani nepokoušela určit osoby vyskytující se v prameni, což je přinejmenším škoda. Nutno přiznat, že účty dvora prince Zikmunda jsou z tohoto úhlu pohledu materiálem velmi komplikovaným. Vyplývalo to z postavení původce pramene, který byl členem významné evropské dynastie, mužem pohybujícím se fyzicky i mentálně jak mezi jagellonskými mocenskými centry v Krakově, Budíně a Vilně, tak také v prostředí Slezska, Lužic a Opavska, kde vykonával místní zeměpanskou vládu, resp. svěřenou místodržitelskou správu. Společnost, která se pohybovala v jeho blízkosti, byla proto neobyčejně pestrá — jednalo se o urozené i neurozené osoby pocházející

z polského, litevského, stejně jako uherského či českého korunního (tedy nejen českého, ale především lužického, slezského, opavského nebo moravského) prostředí. Identifikace těchto osob je proto nesnadná, pokus o určení předpokládá dobrou orientaci v historických reáliích podstatné části střední Evropy. Autorka výzvu nepřijala, o identifikaci naprosté většiny osob z řad dvořanů či diplomatů vystupujících (nejen) v jagellonských službách se ve skutečnosti spíše nepokusila, než pokusila. Podle svých vlastních slov se chtěla omezit toliko na jedince historicky důležité — na panovníky, osoby zastávající významné církevní, vojenské či úřední funkce apod. Co je ovšem měřítkem takto definované historické důležitosti? Vezměme si kupříkladu osobu jménem „Kolowrod/Kolowrott“, která je navíc v rejstříku vybavena mnohomluvnou charakteristikou „dominus cancellarius boemicalis“. Nemůže být přeci pochyb o tom, že se setkáváme s Albrechtem Libštejnským z Kolovrat, jedním z nejvlivnějších českých aristokratů, který v letech 1503—1510 zastával úřad nejvyššího kancléře Českého království a stál tak nejen na mocenské špičce vlastních Čech, ale celé České koruny, potažmo česko-uherské personální unie! Nejedná se snad o osobnost dostatečné historické důležitosti? Obdobně poněkud tajemný „dominus Costhka“ nepochybně náleží k českému panskému rodu Kostků z Postupic, přičemž se s největší pravděpodobností jedná o Bohuše (II.) Kostku z Postupic, od roku 1499 nejvyššího mincmistra Českého království.

Nepřekvapí proto, že se problémy množí, jakmile sestoupíme o patro níž a zaměříme se na elitu Zikmundových vlastních zemí. Kupříkladu „Jandrzych komornyk“ je jistojistě Jindřich Donát z Velké Polomi na Nové Cerekvi, svého času vůdčí postava opavských stavů a jakožto dlouholetý zemský komorník, a tedy nejvyšší zemský úředník Opavského knížectví, první osoba mezi místní šlechtou. Ostatně je příznačné, že se účetní písař neuchýlil k termínu „cubicularius“, který byl vyhrazen pro specifickou vrstvu dvořanstva, ale použil pro odlišení obou funkčně rozdílných kategorií záměrně českého slova „komorník“, s nímž se setkal v Opavě či obecněji na Opavsku. Jestliže tedy K. Rábai překládá „Jandzychovu“ hodnotu latinským termínem „cubicularius“, dopouští se právě oné nepřesnosti, již se chtěl účetní písař vyvarovat. Správný latinský překlad Donátova úřadu je totiž „camerarius“, resp. „camerarius terrae“. K. Rábai samozřejmě ovládá latinský jazyk dokonale, jak o tom svědčí transkripce originální pramenné předlohy. Chybný překlad odráží — bohužel opět — fakt, že si je v oblasti českých dějin terminologicky i faktograficky nejistá. Uvedme příklad z téhož prostředí. Heslo „dominus Schadzya“ zjevně není osobním jménem, ale dle kontextu (vlivná osoba činná na Opavsku) se i zde setkáváme s pokusem o fonetický přepis původem českého slova, tentokrát jde o slovo „sudí“. Hledaným je tak opět jeden ze sboru zemských úředníků Opavského knížectví, konkrétně pan Jiří Tvorkovský z Kravař na Raduni, v letech 1503—1506 opavský zemský sudí, z titulu svého úřadu muž číslo dvě v úřed-

ní struktuře knížectví. Účetní písař se i tentokrát pokoušel zachytit odlišnou významovou rovinu mezi úřadem opavského zemského sudího a osobami, jež jinak označoval latinským termínem „iudex“. Mnoho urozených osob mohlo přitom být určeno o poznání snáz — za všechny uvedme např. osobu vystupující pod jménem „Hanus Winwerd“, kterou lze zařadit mezi příslušníky rodu Unwürde, široce rozvětveného v Dolním Slezsku. „Zeroczynski“ skrývá Jana ze Žerotína, člena jednoho z nejbohatších a nejvlivnějších moravských panských rodů, „Szwolski“ byl zástupcem rodu Zvolských ze Zvole usazeného na Moravě i na Opavsku (v žádném případě nepocházel „ex Gyerlicza“, jak dovozuje autorka), „Hugwycz“ náležel k rodu Haugviců z Biskupic atd. Obdobných příkladů bychom ovšem v recenzované knize napočítali desítky.

Dojmy z publikace, kterou připravila K. Rábai, jsou tak bohužel spíše rozporuplné. Vlastní jádro edice, tedy transkripce originálního rukopisu, je zpracováno příkladně. V mnoha ohledech ale selhala konstrukce doprovodného kritického aparátu, jenž je u edice podstatným prvkem. Současně úvodní pasáže, jejichž anglický překlad nezastírá jinak chvályhodnou ambici oslovit co možná nejširší okruh čtenářů, obsahují některá významná faktografická i interpretační pochybení, jejichž kořeny tkví v malé znalosti nejen českých, ale i polských a litevských dějin. Problematický je rovněž přílišný respekt ke sto let starému počínu A. Divékyho, stejně jako omezení edičního záměru výhradně na druhý z dvojice dochovaných rukopisů účetních knih dvora prince Zikmunda. Právě tyto momenty zbytečně devalvují dobře odvedenou ediční práci a snižují badatelský potenciál knihy.

Petr Kozák